

Stopp: Det er 16 år siden Halle Arnes var millimeter fra å omkomme. Fortsatt sitter ulykken i kroppen. Han er i dag fagkoordinator for HMS, og råder bønder til å stoppe opp og tenke seg om før de gjør noe som kan være farlig. (Foto: Privat)

– Svimer jeg av nå, blør jeg i hjel

Halle Arnes skulle bare løfte opp igjen traktorhjellet, etter en lang arbeidsdag. Like etter kjempet han på liv og død.

ULYKKER I LANDBRUKET

Tekst: Linda Sundø

Det er andreslått i Sømna, og mye nedbør. Arbeidet har dratt ut i tid. Det har blitt mange lange arbeidsdager. Det er 6. september 2000, og Halle Arnes sitter på balkongen og tenker at nå er han veldig sliten.

Men det er bare å reise seg, likevel.

Halle er melkebonde, men har jobb ved siden av, i tillegg, som HMS-rådgiver for landbruket. Han vet at kombinasjonen «sliten» og «bonde» kan være farlig.

Men arbeidet han skal gjøre nå, er velkjent. Det byr ikke på noen utfordringer.

Stopper ikke kraftuttaket

Halle setter seg i traktoren. Han høster inn gras på et jorde, for å gi det til dyra til kvelden.

Men da han rygger inn til førsentralen, der han oppbevarer graset han fører med, skjer det noe uventet. Et tvillinghjul som står lent opp mot veggen, velter. Det har vært i bruk fordi det var så bløtt.

Han hopper ut av traktoren – skal bare reise opp hjulet igjen.

– Jeg gjør en fatal feilvurdering. Maskineriet er i gang. I stedet for å stoppe kraftuttaket før jeg går ut, går jeg ut mens det står og går, forteller Halle.

De neste sekundene sitter som spikret i hodet hans, selv om det er 16 år siden de hendte. Han hører lydene, kjenner på følelsene. Det er fortsatt vanskelig å snakke om det som skjedde.

– Det var bløtt og sleipt. Glatt. På en eller annen måte detter jeg bakover. Samtidig går akslingen rundt. Jeg detter slik at tappen tar tak i snora på joggebuxsa mi, sier Halle.

I tillegg til joggebuxsa har han på seg ei utvaska t-skjorte.

– Jeg kjemper mot alt jeg greier. Det er en kamp på liv og død. På ett sekund opplever jeg å få slitt av meg mesteparten av klærne.

– Hvis ikke klærne hadde revnet, hadde du ikke snakket med meg nå. Da hadde jeg blitt en del av statistikken, sier han til Bondebladet.

Må holde seg våken

Halle ligger igjen på bakken, forbrent av friksjonen, med kuttskader, og blør kraftig.

– Den første tanken jeg får, er: «Du har aldri svimt av før, og du må ikke svime av nå».

Der han ligger vil det trolig ta en stund før han blir funnet, og svimer han av, kommer han til å blø i hjel, regner han ned.

Så kommer neste tanke: «Jeg må få stoppa maskineriet».

Hans tre barn på 6, 10 og 12 år er hjemme, og de har med seg venner. Halle anslår at det er rundt seks barn som leker på gårdstunet.

Han klarer å få dratt ut stoppknappen på traktoren.

Så begynner han på veien tilbake til huset, for å få hjelp. Han ønsker ikke å skremme barna, for å få hjelp. Så de ikke skal se ham. «Ikke svim av», sier han til seg selv.

Brenner for HMS

16 år har gått.

– Jeg fikk ingen varige mén. Millimeterne var på min side, kan han konstatere.

Halle snakker sjelden om det som skjedde den septemberdagen.

– Men jeg har det med meg i ryggmargen, forteller han.

– Ulykken min hadde de typiske trekkene. Det var en veldig lang arbeidsdag, og jeg gjorde en feil-

«På ett sekund opplever jeg å få slitt av meg mesteparten av klærne»

Halle Arnes

vurdering. Jeg burde hatt vett til å ikke gå ut av traktoren mens maskineriet var i gang. Men jeg «skulle bare», og så datt jeg fordi det var sleipt. Det er en god del som har dødd på den måten, sier han.

Han vet hva han snakket om. HMS har blitt livet hans. I 20 år har han arbeidet med feltet, og i januar ble han fagkoordinator HMS i Norsk Landbruksrådgiving.

De leverer bedriftshelsetjenester i kombinasjon med HMS-rådgivning på gården, og har i dag 9500 kunder og 35 HMS-rådgivere over hele landet.

– Jeg brenner for det, sier Halle.

HMS er ferskvare, og temaet må gjentas ofte, mener han. Derfor er han glad for at også alle de andre 330 ansatte i NLR kan være «HMS-ambasadorer», og minne bonden på å tenke sikkerhet hver gang de møtes.

– Vær litt mindre tøff

– Stopp. Tenk i to sekunder, eller i et minutt.

Det er rådet han vil gi andre bønder.

Han vet de jobber lange dager, og han vet det ofte er langt mellom naboeene.

– Men det er ikke så langt at man ikke kan avtale å gjøre de farlige arbeidsoppgavene sammen, sier han.

Jo visst kan det være flaut å spørre. Man skal jo være tøff, og greie ting sjøl.

– Men kanskje skal man være litt mindre tøff, sier Halle.

– Flytting av okser vet vi er høyrisiko. Snakk med en annen: Når vi gjør skal flytte okser, kommer du til meg og jeg til deg. Da oppnår du to ting: Du reduserer veldig risikoen for at noe skjer, og i tillegg får du en sosial gevinst: Dere kan ta en kaffekopp etter at jobben er gjort. Det er bedre enn å bli sjukemeldt – eller enda verre, sier Halle.

Og én enkel ting kan spare mange liv:

– Det enkleste vi kan gjøre for å redusere dødsstatistikken i landbruket med en gang, er at alle norske bønder tar på seg belte når de kjører traktor langs veien. Det vil vi med stor sannsynlighet spare fem liv per år, sier HMS-koordinator Halle Arnes. ■

120 døde

I perioden 2000-2014 har cirka 120 personer mistet livet på grunn av arbeidsulykke i landbruket.

8 skader seg hver dag

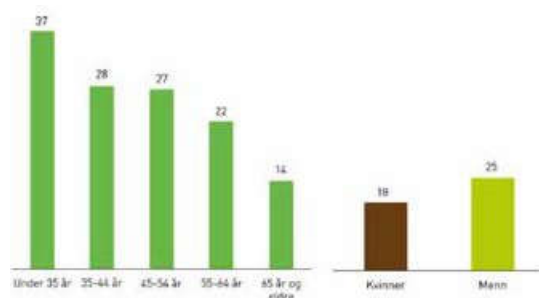
7 prosent av norske bønder utsettes for en ulykke med personskade årlig. Det vil si at nesten åtte bønder skader seg hver dag.

10 prosent har vært utsatt for en ulykke uten personskade det siste året. Det er drøyt 11 personer hver dag.

17 prosent har opplevd en nesten-ulykke i samme periode. Det er 7000 personer, eller drøyt 19 per dag.

Alle tallene er minimumstall. Grunnen er at når man skal rapportere om ulykker i et spørreskjema, er det fort gjort å glemme hendelser. Det er også bekreftet av dybdeintervjuer med enkeltbønder.

Flest skader hos unge menn

Bønders risiko for å bli utsatt for ulykke (med og uten personskade) og nesten-ulykke reduseres med alder, og er lavere for kvinner enn for menn.

Faren øker med arbeidstidene

Andelen bønder som oppgir at de har skadet seg i en ulykke det siste året, er sju prosent. Men **blant bøndene som jobber mer enn 2000 timer på bruket i året, har over ti prosent skadet seg.**

Det er vanlig blant bønder å jobbe mye. 44 prosent oppgir at de jobber mer enn et årsverk (1700 timer) på gården. Hver sjette bonde jobber mer enn halvannet årsverk på bruket.

Likevel er det bare 30 prosent av bøndene i undersøkelsen som er heltidsbønder, altså ikke har inntektsgivende arbeid utenom gårdsdrifta. De fleste jobber altså utenfor gården, i tillegg.

Når og hvor skjer ulykkene?

Ulykker kan skje hvem som helst, hvor som helst og når som helst. Men det er likevel noen steder, situasjoner og tidspunkter som utpeker seg.

Hvor:

Det stedet hvor det skjer flest ulykker og nesten-ulykker, er i fjøset/ driftsbygningen.

Det skjer også mange ulykker på gårdsplassen.

Det er få uhell i silo og på låvebruer. Dette er steder man tradisjonelt har knyttet til ulykkesrisiko. Men man har vært opptatt av å forebygge ulykker der, og dessuten er siloer og låvebruer mindre i bruk i dag enn før.

Hva:

For bonden skjedde 28 prosent av ulykkene i forbindelse med dyr. Det gjorde også to av fem ulykker som rammet familie og venner.

Den situasjonen som nest oftest fører til ulykker for bonden, er vedlikehold og reparasjon av maskiner.

Når:

Ulykker skjer noe oftere i onnene, og da spesielt i høstsonna.

Men ulykker skjer hele året, og på alle dager.

Ulykker skjer også hele dagen, men det er en tendens til at det skjer flere fra midt på dagen til utover ettermiddagen.

Bekymringer øker risikoen

Undersøkelsen viser at jo oftere man har økonomiske bekymringer, jo større er sannsynligheten for å havne i en ulykke eller nesten-ulykke.

De finner derimot ingen sammenheng mellom inntekt og ulykker/ nesten-ulykker.

Jo mer selvpålevd stress man har, jo høyere blir også sannsynligheten for ulykker og nesten-ulykker.

Og det samme gjelder mentale plager: Jo mer mentale plager, jo høyere andel er utsatt for ulykker og nesten-ulykker.

De finner derimot ingen sammenheng mellom fysisk helse og ulykker/ nesten-ulykker.

Det at bekymringer for økonomien på bruket, selvpålevd stress og mentale plager øker sannsynligheten for å utsettes for en ulykke eller nesten-ulykke, gjelder også om man kontrollerer variablene opp mot hverandre og holder arbeidstid, kjønn, alder og utdanning konstant.

Storfebønder utsatt

Det er blant melkebønder det er høyest andel skader. Men siden melkebønder arbeider vesentlig mer enn storfebønder uten melkekyr, er risikoen for skade per arbeidstime enda høyere for storfebønder.

Men om det er dyrene som forårsaker skade, eller skadene kommer på grunn av bruk og vedlikehold av landbruksmaskiner, sier ikke undersøkelsen.

Det blir sjeldnest ulykker med personskade hos korn-, saue- og geitebønder.

Deltidsbønder utsatt

Hver tredje bonde som jobber mer enn et årsverk utenom gården, jobber i tillegg mer enn et halvt årsverk på gården (over 850 timer). 54 prosent av dem jobber mellom 200 timer og 850 timer på gården.

Denne gruppen er mer utsatt enn andre.

De som jobber minst et årsverk utenfor gården, har flere skader per arbeidstime på gården enn alle andre grupper.

De har nesten dobbelt så stor sannsynlighet for å skade seg, per time, enn heltidsbøndene.

«Ikke en bonde å miste»

Alle tall og konklusjoner er hentet fra den nye rapporten «Ikke en bonde å miste».

Den er et resultat av prosjektet «Sikkerhetskultur, arbeidshelse og ulykker i norsk landbruk – situasjonsbeskrivelse og framtidige utfordringer».

Prosjektet har vært et samarbeid mellom forskere ved Norsk senter for bygdeforskning, International Research Institute of Stavanger (IRIS) og Arbeidsmedisinsk avdeling ved St. Olavs Hospital.

Tall er hentet fra spørreundersøkelsen Landbruk og arbeidshelse fra 2012, der 2967 bønder svarte. I tillegg er 26 bønder dybdeintervjuet.

Temaet fortsetter på neste side

Foreslår HMS-midler i jordbruksoppgjøret

Bøndene bør kunne søke om penger til å bedre HMS-forholdene på gården, mener forskergruppe.

ULYKKER I LANDBRUKET

Tekst: Linda Sunde

De sju forskerne som har laget rapporten «Ikke en bonde å miste», har sammen utarbeidet 20 forslag til tiltak de mener kan redusere antall ulykker i landbruket.

Et av rådene er å etablere HMS-midler i jordbruksoppgjøret, som bønder kan søke på.

For i dag er det tiltak bønder kvier seg for å gjøre, på grunn av kostnaden, forteller Gro Follo. Hun har vært redaktør for rapporten.

– Det kan være at de har en silo som er vanskelig å bruke, og at de heller vil ha en plansilo et annet sted. Eller det kan være at låvebrua er for smal eller bratt for dagens traktorer. Eller at porten er for trang når man skal jage ut dyr, sier Follo.

Signaleffekt

Det er dermed dyre tiltak det er snakk om.

– Vi har ikke diskutert inngående hvordan ordningen bør se ut. Man kan se for seg at bonden får en bestemt sum, eller en prosentandel av kostnaden, sier Follo.

Hun er opptatt av signaleffekten det vil ha, dersom man får HMS inn i jordbruksoppgjøret.

– Da begynner man å ta det på alvor. Og det er alvor, minner hun om.

Snakk om det

Mange av forslagene de kommer med er rettet mot systemfaktorer, og organisatoriske og regulatoriske forhold.

– Vi sju forfattere er enige om at skal man få til forbedringer, må man gjøre grep på det nivået, sier Follo.

Hun forteller at papirversjonen av rapporten har fått et sterkt visuelt uttrykk, med selvlysende oransje farge, for å synes. De har trykt opp 1000 eksemplarer. 600 er allerede delt ut til forskjellige instanser, med beskjed om å spre den videre.

– Det er det bidraget vi forskere kan gi. Nå gir vi stafettspinnen videre. Vi sier til de som får den at «dette er det viktigste dokumentet dere får de neste 20 åra».

– Bondelaget og Bonde- og Småbrukarlaget må ta grep. Det samme må KSL, Norsk Landbruksrådgiving og departementet. Tar alle disse grep, får man til mye, sier Gro Follo.

Hennes personlige favoritttråd på lista er at man må snakke og skrive om HMS så ofte som mulig, lage arenaer der ulykker drøftes, og ta opp HMS på alle møter.

Gjør man det, vil man også få presset fram mange av de andre punktene på lista, tror hun. ■

Gro Follo

Blant forslagene:

- Etabler HMS-midler i jordbruksoppgjøret som bønder kan søke på for å utbedre HMS-forhold på gården og tiltak på maskiner og utstyr.
- Etabler obligatorisk HMS-rådgiving ved planlegging og bygging av nye driftsbygninger og ved omfattende ombygging/ restaurering. Kostnader bøndene har ved dette, kan dekkes med tiltaket foreslått under punkt 1.
- Arbeid for at HMS som fag blir en del av utdanningen for dem som designer driftsbygninger.
- Arbeid for mer og bedre registrering av ulykker og nesten-ulykker på norske gårder.
- Styrk den landbruksfaglige kompetansen i Arbeidstilsynet slik at landbruksforetak sikres relevant oppfølging.
- Påby bruk av setebelte i traktor.
- Påby løsninger med handsfree telefon i traktor.
- Snakk/skriv så ofte og jevnlig som mulig om HMS fordi HMS er ferskvare og oppmerksomhet om ulykker i seg selv er forebyggende.
- Presenter ukentlig i landbruksaviser og -tidskrift handlingsregler for økt sikkerhet, å la «være alltid flere når okser flyttes».
- Utarbeid en «vær varsom»-plakat med handlingsregler for bønder, må være synlig i driftsbygning, verksted eller i traktoren.
- Skap arenaer for bønder der ulykker/ nesten-ulykker presenteres og drøftes.
- Ha HMS som siste tema der bønder møtes uansett hvilke type møte det er.
- Tenk gjennom hvordan man snakker om alvorlige ting som ulykker/nesten-ulykker.
- Ha så mange møter ansikt-til-ansikt som mulig, og spre gårdsbesøk fra KSL og Norsk Landbruksrådgiving.
- Tydeliggjør for bonden hennes/hans lederansvar. ■

Høstkampanjer på Bole.no

1.395,-
Ord pris 1.565,-

Elkopp Suevia type 46
Med rørventil. Varmeslynge, 24 Volt 80 W.
For veggmontasje, vanntilførsel ovenifra eller nedenfra. R' 5.
114 0500

SUEVIA

4.765,-
Ord pris 5.295,-

Klippestol Knarrhults
Anses som den beste på markedet. Sauen går på en nedfelt plate. Med et enkelt håndgrep forhøyes bordet til riktig arbeidshøyde. Man trenger kun å løfte ca 25 % av dyrets vekt. Sauen står ca 60 cm over bakken. Nedfellbare sidestøtter. Varmegalvanisert.
121 0400

Best på markedet

3.870,-
Ord pris 4.370,-

Klippemaskin Heiniger XPERT
En kraftpakke med den rette kombinasjonen av kraft og teknologi. Den fiberglass armerte skallet gjør den til en lett og hendig maskin. 200W, hastighet 2500 slag/min, lengde 30 mm, vekt 1,8 kg, 80Kg, lydnivå på 79dB. Inkluderer koffert, skjær, verktøy, olje og børste.
121 0778

Bestill enkelt når du ønsker på www.bole.no

Kampanjepriser gjelder t.o.m. 30/9

RING KUNDESERVICE

Man- Fre 08.30-16.30

☎ 69 84 60 60

BESØK BUTIKKEN

Man- Fre 08.30-16.30, Lør 09.30-13.00

📍 Ramstadveien 1, 1850 Mysen

Bole.no
Vi gjør ditt gårdsliv enklere